

Гайдаєнко І.В.

Лексеми із семою «смак» у науково-навчальному підстилі наукового стилю
Лінгвістика наукового тексту: теорія і практика: Матеріали II Всеукраїнської
науково-практичної (17-18 березня 2016 р., Херсон). 141с. С.34–38. URL:
<http://www.kspu.edu/PublisherReader.aspx?newsId=5850>

Гайдаєнко І.В.

Лексеми із семою «смак» у науково-навчальному підстилі наукового стилю

Одним з актуальних завдань вивчення лексики є розгляд лексичних одиниць як елементів мовної системи.

Тематична група слів з основною семою «смак» характеризується активністю вживання, багатством семантичної наповненості та поліфункціональністю. Лексеми, що передають якість чи відчуття смаку, для кожного члена суспільства є життєво необхідними, проте лінгвістами вони майже не розглядалися. Можна назвати лише поодинокі розвідки, автори яких так чи інакше торкалися лексики, пов'язаної зі смаком. Серед таких праць слід назвати статті М.П.Білоус [1], А.В.Висоцького [2] тощо.

Недостатня кількість праць, присвячених дослідженню цієї лексики, свідчить про те, що вона в лінгвістичному аспекті не була об'єктом спеціального вивчення тому вивчення семантичних особливостей цього шару лексики є цілком на часі.

Метою роботи є дослідження лексики на позначення смаку в сучасній українській мові, зокрема в науковому стилі, та з'ясування її лексико-семантичної природи.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**: виявити лексеми на позначення смаку в науковому стилі (науково-навчальному підстилі) та дослідити їх семантичну структуру.

Предметом дослідження є лексика з основною семою «смак» та її семантичний аналіз у текстах наукового стилю (науково-навчального підстилю).

До мови наукового стилю, як відомо, висуваються особливі вимоги щодо функціонування в ньому лексичних одиниць. Загальноживані слова

використовуються тут лише в одному із своїх значень і, в основному, як номенклатурні назви або як терміни. Цим зумовлюється вживання номенів смаку у сфері науки, техніки, виробництва.

Формування будь-якої терміносистеми висуває перед лінгвістами різні проблеми. Особливий інтерес у дослідників викликає проблема вивчення термінологічних значень у процесі розвитку семантичної структури багатозначного слова.

У процесі термінологізації слово набуває якісно нового значення. На характер семантичних зрушень впливає вся терміносистема певної галузі. Майже у кожній терміносистемі існують спеціальні назви, що за своїм походженням є загальноновживаними словами. Назви на позначення смакових понять є загальноновживаними, однак ті з них, що функціонують у науковому стилі набувають вторинної семантики в результаті метафоричних перенесень. Таким чином, окремі загальноновживані первинні назви смаку в результаті термінологізації набувають ознак вторинності. Сутність семантичного довантаження пояснюємо, зіставивши денотативно-сигніфікативні значення слова і терміна, оскільки це явища одного плану. До аналізу залучаємо тлумачення загальноновживаного слова *солоність* і хімічного терміна *солоність*. Як хімічний термін, виражений лексемою *солоність* має значення «ступінь вмісту солі, насиченість сіллю», як загальноновживане слово – «властивість за значенням солоний». Отже, семантика загальноновживаного слова у його новій системі функціонування доповнюється семою «ступінь, насиченість». Пор. *Аж до тепер не знав [Дорошенко], що так важко буде йому розлучатися з тим життям, з вахтами, запахом канатів, солоністю моря, кизиком чайок...* (О.Гончар) і *Кількість грамів речовин, розчинених в одному літрі води, називають солоністю води* [3, с.121].

Використання вторинної номінації у термінології пояснюється тим, що понять науки значно менше, ніж слів для їх називання. Номенам смаку властивий процес метафоризації, що і слугує використанню їх у ролі термінів.

У науково-навчальному підстилі наукового стилю української мови номени на позначення смаку як термінологічні вживаються лише в окремих галузях науки і

техніки. Таке функціонування є досить обмеженим з причини малочисельності розглянутих слів-термінів. Зафіксовано використання назв смаку у наукових тлумаченнях в галузі хімії та географії, зокрема у шкільних підручниках. Наприклад: *Більшість озер прісні* [3 , с.106]; *У льодовиках законсервовано велику кількість прісної води* [3 , с.113]; *Вода світового океану солоні* [3 , с.121].

У наведених прикладах номени смаку функціонують як назви, що лише частково втратили семантику смаку і набули термінологічного значення. Констатуємо такий факт, беручи до уваги ознаки терміна, окреслені вченими: термін однозначний, точний та байдужий до контексту, термін стилістично нейтральний, у терміна відсутні синоніми та омоніми. Назви смаку у зазначеному ілюстративному матеріалі повністю відповідають цим ознакам: *Кількість грамів речовин, розчинених в одному літрі води, називають солоністю води* [3 , с.121].

Розглянутий матеріал свідчить про тісний зв'язок термінологічної лексики із загальнолітературною, яка постійно служить джерелом поповнення спеціальної наукової лексики. Це доводить, що вибір оптимального способу номінації – складний процес, який визначається суб'єктивними й об'єктивними моментами, зовнішніми і внутрішніми чинниками. Переосмислення значень загальноповживаних слів відбувається внаслідок використання мовних одиниць в актах вторинної номінації. Отже, термін виникає в результаті вторинної номінації за рахунок метафоризації.

Література

1. Білоус М.П. Засоби вираження смаку в українській мові [Текст] / Марія Білоус // Культура слова.– К.: Наукова думка, 1982.– Вип. 22.– С.26-31.
2. Висоцький А.В. Склад та структура лексико-семантичних груп якісних прикметників в українській мові [Текст] : дис... канд..філол.наук: 10.02.01/ Висоцький Анатолій Васильович; Національний педагогічний ун-т ім..М.П.Драгоманова. – К., 1998. – 177с.
3. Скуратович О.Я. Географія: Підручник для 6 класу середньої школи [Текст] / Р.Р.Коваленко, Л.І.Круглик. – К.: Зодіак – ЕКО, 1998. – 222с.

